

УДК 378.22:378.147

Лебедик Л. В.

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ НА ОСНОВІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

А Розглядаються основні функції проєктувальної діяльності майбутнього викладача вищої школи з позицій культурологічного підходу. Зокрема: інформаційна, розвивальна, орієнтаційна, мобілізаційна, конструктивна, комунікативна та організаційна.

Ключові слова: культурологічний підхід, проєктування, проєктувальна діяльність, дидактична система, викладач вищої школи.

Постановка проблеми. Впровадження у навчальний процес інноваційних систем вимагає детального й ретельного проєктування, передбачення наслідків впливу майбутніх змін на життя і здоров'я суб'єктів навчального процесу. Це виводить проблему проєктування на одне з перших місць у теорії педагогіки і практиці діяльності викладача. Підготовка майбутнього викладача вищої школи до проєктувальної діяльності у свою чергу зумовлює низку актуальних педагогічних завдань, які потребують наукового обґрунтування. Серед них – проблема педагогічної підготовки магістрів до проєктування дидактичних систем із позицій культурологічного підходу. Ця проблема набуває більшої актуальності, відчувається недостатність навчальних дисциплін для повноцінної педагогічної підготовки магістрів у вищих непедагогічних навчальних закладах.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, показує, що вдосконалення проєктувальної майстерності педагога як напрям наукових досліджень у даний час переживає процес становлення, узагальнення емпіричних фактів. У сучасних дослідженнях вказується на проєктування достатньо прогнозованого і керованого навчально-виховного процесу, технологій навчання, форм дії викладача, мети та змісту навчання та виховання, їх поетапного досягнення на основі операційної системи впливів (І. Бех, В. Бондар, М. Бригадир, В. Галузинський, О. Дубасенюк, О. Коберник, А. Лігоцький, І. Підласий, Г. Селевко, В. Сидоренко, В. Стрельніков, О. Шпак та ін.). Проєктування педагогічної діяльності розглядається як побудо-

ва можливої моделі взаємодії суб'єктів, коректування якої здійснюється на основі педагогічного передбачення, прогнозування процесу взаємодії та його результатів [5]. У працях зарубіжних і вітчизняних дослідників виділяються основні типи проєктувальних дій викладача, визначаються способи їх аналізу, узагальнюються принципи проєктування дидактичних систем, вибору його стратегії і етапів, обговорюються можливі позиції суб'єктів проєктування й умови ефективної проєктувальної діяльності кожного з цих суб'єктів.

Результати досліджень українських авторів засвідчують підвищений інтерес науковців до даної проблематики. Незважаючи на інтенсивні пошуки вчених, залишаються слабо вивченими питання термінології проблеми підготовки майбутнього викладача вищої школи до проєктування дидактичних систем у руслі культурологічного підходу, її змістовного наповнення.

Метою статті є дослідження теоретичних засад культурологічного підходу до підготовки майбутнього викладача вищої школи щодо проєктування дидактичних систем, виділення основних функцій проєктувальної діяльності майбутнього магістра педагогіки вищої школи з позицій культурологічного підходу.

Зазначимо, що застосування поняття «проєктування дидактичних систем» у педагогіці сприятиме перегляду уявлень про деякі традиційні категорії, розширить термінологічний простір науки.

Важливість проєктування у професійній діяльності викладача полягає в обґрунтуванні та реалізації

лізації процесів упровадження теоретичних надбань. Уміння проектування дидактичних систем є ознакою професійної культури викладача, здійснюється на підґрунті критичного аналізу раніше діючої системи діяльності викладача і студентів; цей вид проектування спирається на науково-експериментальне передбачення, містить довершене дослідження реконструйованої дидактичної системи у тому вигляді, в якому вона є насправді і зорієнтоване на втілення в реальність предмета проектування.

Звернемося до теорії і практики культурологічного наукового підходу до розвитку особистості, адже й уміння проектувати власну дидактичну систему є характерною ознакою особистості викладача. Розробниками вказаної теорії є вітчизняні та зарубіжні вчені М. Бахтін [1], В. Біблер [2], Є. Бондаревська [3], І. Зязюн [4], Л. Кравченко [6], О. Рудницька [7], В. Сластьонін [8] та ін. Вони наголошують на посиленні зв'язку освіти й культури, що реалізується через феномен особистості і є системною ланкою єднання культурно-освітніх систем.

В. Сластьонін розглядає культуру особистості підготовленого фахівця як впорядковану сукупність загальнолюдських ідей, ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання та гуманістичних технологій професійної діяльності [8, с. 98]. На думку вченого, культурологічний підхід, передбачає створення умов для самовизначення особистості в культурі, а її «засвоєння» розглядається як процес особистісного відкриття, створення світу культури в собі. Бачення педагогічного процесу як діалогу культур робить його відкритим для різних видів культуротворчості [8].

За І. Зязюном, освіта як процес становлення і розвитку особистості в її тісному поєднанні з культурними цінностями надає людському існуванню особливої значущості. Вона стає фактором розвитку культури, найвагомим із чинників наповнення суспільного поступу культурними цінностями [4, с. 67]. Вчений наголошував, що вища педагогічна школа, готуючи майбутнього фахівця до різнобічної творчої діяльності (професійної, соціально-культурної, суспільно-політичної), має не тільки формувати конкретні знання, вміння й навички, а й закласти фундамент соціальної ініціативи, розвивати здатність працювати з людиною і для людини.

Застосування культурологічного підходу в підготовці майбутніх викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем стимулює професіоналізм, соціальну зрілість, інтелігентність, творчу ініціативу – тобто такі професійні й особистісні якості й цінності, що визначають спосіб творчого підходу майбутнього викладача вищої школи до проектування власної дидактичної системи, суб'єктивний зміст і продуктивність даної дидактичної системи.

Сучасні наукові підходи ґрунтуються на тому,

що саме через культуру здійснюється природне входження особистості у професійне і соціальне життя, тому основним завданням вищого навчального закладу є створення культурного середовища для розвитку не лише готовності майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем, а й формування його гуманістичних професійних цінностей, особистісних якостей, середовища життєдіяльності, соціального буття та способів культурної самореалізації (В. Біблер, Є. Бондаревська, Л. Кравченко, О. Рудницька та ін.). Концепція В. Біблера, побудована на основі культурологічного підходу, вбачає унікальність кожної особистості, орієнтує педагогічний процес на формування студента як людини культури, яка розвивається шляхом від «людини освіченої» до «людини культурної», людини з високими естетичними й гуманістичними поглядами, установками на творення й перетворення дійсності за законами краси, здатної до творчого самовираження і самореалізації [2, с. 98].

Особливість взаємопроникнення особистісного й культурологічного підходів у процесі підготовки майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем полягає в тому, що культура є основним джерелом розвитку єдності особистісного, загального та професійного і розглядається як певна цілісність, про що влучно зазначає М. Бахтін: «три галузі людської культури – наука, мистецтво й життя – набувають єдності лише в особистості» [1, с. 5]. Головними цінностями культурологічної особистісно зорієнтованої освіти Є. Бондаревська визначає людину, творчість, діалог. На думку вченої, зв'язок культури й освіти передбачає «спрямованість усіх компонентів освіти до культури й людини як її творця й суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку» [3, с. 87].

О. Рудницька визначала культуру як засіб творчої самореалізації особистості. Зокрема художню культуру «високу культуру» дослідниця розглядала як «сукупність процесів і явищ духовно-практичної діяльності людини, котра створює, розповсюджує й опановує твори мистецтва, а також матеріальні предмети, які є естетично цінними» [7, с. 126]. Тільки особистість, яка володіє культурою художнього сприйняття, а саме: інтересом до мистецтва; вибірковим ставленням до художніх творів; художньо-естетичною ерудицією; емоційністю реагування на мистецтво; адекватністю розуміння художньої інформації; здатністю до творчої інтерпретації образного змісту творів, впливом отриманих художніх вражень на саморозвиток особистості здатна до художньо-творчої реалізації та духовного самовдосконалення [7, с. 126].

У контексті культурологічного підходу до формування особистісних якостей фахівця Л. Кравченко визначає ринковий аспект лідерських здібностей фахівця. Учена наголошує, що «люди-

нознавча культурологічна сутність професійної діяльності сьогодні має виявлятися у формуванні професійної культури, заснованої на розумінні підприємливості й непередбачуваності кожної людини, її прагматичності й зорієнтованості на власний інтерес. Фахівець для того, щоб зрозуміти й керувати іншими людьми, має знати себе і вміти керувати собою, йому необхідне бачення себе як особистості, що володіє лідерськими здібностями, що потребують постійного вдосконалення. Комунікабельність, емпатія, візуальна привабливість, налаштованість на співробітництво, організаторський і творчий потенціал – ті якості, розвиток яких базується на адекватній самооцінці й постійній роботі над собою» [6, с. 7].

Відомий американський психолог і педагог Дж. Брунер також наголошував на єдності культури й освіти: «неможливо досліджувати розумову діяльність людини поза її культурним простором, який визначає форму і межі розуму». Згідно з концепцією автора, освіта є «частиною культурного континенту» [10, с. 63].

Основною ідеєю культурологічного підходу є те, що людина є головним суб'єктом культури, а сфери її буття і діяльності розглядаються як культура. Застосовуючи цей підхід до підготовки майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем, треба зазначити, що ця підготовка є культурним процесом, здійснюваним у культурно доцільному освітньому середовищі, всі її компоненти наповнені смислами і служать людині, яка вільно проявляє свою індивідуальність, здатність до саморозвитку і самовизначення у світі культурних цінностей.

З урахуванням ідей В. Біблера, Н. Крилової визначимо підготовку майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем як складний культуротворчий процес, простір взаємодії сфери освіти й інших соціальних сфер, перш за все культури, і як соціокультурну систему, яка виконує певні функції.

Проектування і реалізація підготовки майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем з позицій культурологічного підходу передбачає зміну вимог до особистості студента як майбутнього педагога. Йому відводиться роль духовного об'єкта культури, якому властиві такі якості, як: розуміння смислу життя, відповідальність і здатність до самореалізації. До завдань підготовки майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем має включатися їх збагачення даними про культуру і допомогу в знаходженні себе в ній, допомогу у формуванні власної культурної самосвідомості. Викладач має володіти не лише системою знань і вмінь, а й культурно-ціннісними орієнтаціями, що допомагають йому у здійсненні ефективної педагогічної діяльності, зокрема, проектуванні власної дидактичної системи.

Якщо розглядати культурологічний підхід у

контексті практики проектування дидактичних систем, то він збагачує педагогічні проектувальні функції майбутнього викладача вищої школи. Логіка цього підходу передбачає формування педагогічної компетентності у сфері проектування власної дидактичної системи відповідно до структури основних функцій педагогічної діяльності (інформаційна, розвивальна, орієнтаційна, мобілізаційна, конструктивна, комунікативна й організаторська).

Розглянемо вказані функції стосовно підготовки майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем із позицій культурологічного підходу. Інформаційна функція проявляється під час формування світогляду майбутнього педагога у сфері культури, економіки, педагогіки, психології, який розширює особистісний інформаційний простір самого викладача, збільшує обсяг його професійного тезаурусу щодо проектування дидактичних систем і збагачує власну картину світу. Розвивальна функція культурологічний підхід стає особливим дидактичним засобом, який розвиває пізнавальні здібності. На його основі створюється можливість формувати здатність порівнювати загальні й відмінні ознаки соціокультурних феноменів; виявляти моральні та естетичні складові в об'єктах культури; здійснювати пошук соціокультурної інформації; виділяти соціокультурні проблеми тощо.

У межах орієнтаційної функції культурологічний підхід спрямований на аксіологічну інтерпретацію культури. Ця функція сприяє формуванню системи ціннісних орієнтацій, позитивних відносин і соціально значимих мотивів поведінки і діяльності з проектування дидактичних систем.

Стосовно мобілізаційної функції, культурологічний підхід забезпечує переоцінку знань через розкриття зв'язків соціокультурних явищ і процесів, через оволодіння способами і прийомами пізнання, що забезпечують застосування соціокультурних знань із проектування дидактичних систем у життєвих ситуаціях.

Щодо конструктивної функції, культурологічний підхід допомагає здійснювати оброблення культурологічної інформації, виділяти ідеї, принципи, проблеми культурологічного характеру, встановлювати міждисциплінарні зв'язки для цілісного сприймання явищ і процесів культури. Цей підхід реалізується в межах комунікативної функції, відтворює найрізноманітніші моделі спілкування, закладає основи комунікативної компетенції у проектуванні дидактичних систем. Суттєве значення у цьому зв'язку набуває культурологічна підготовленість педагога, адже вона сприяє адекватному спілкуванню. Воно передбачає володіння певними культурологічними вміннями: поводити себе відповідно до вимог етикету іншого народу, вибирати адекватні способи вирішення комунікативного завдання тощо.

У межах організаторської діяльності культу-

рологічний підхід сприяє формуванню готовності використовувати засвоєні у процесі навчання культурні зразки проектування дидактичних систем у руслі актуальних потреб розвитку суспільства.

Таким чином, культурологічний підхід концентрує увагу на ціннісно-орієнтаційному змісті педагогічної підготовки майбутнього викладача вищої школи до проектування дидактичних систем, формує його стиль мислення і поведінки і визначає його саморозвиток у культурно-освітньому просторі.

З'ясовуючи вимоги до проектанта дидактичних систем на основі культурологічного підходу, ми встановили, що діяльність викладача передбачає певне співвідношення й інтеграцію традицій і новаторства, норми і творчості. З одного боку, високий професіоналізм проектантів означає бездоганне знання апробованих методів і засобів своєї проектувальної діяльності, їх оптимальне використання, з іншого боку, передбачає прагнення розвивати й удосконалювати як свій власний досвід у галузі проектування дидактичних систем, так і інтегрований досвід науковців, методистів і вчителів.

У професійній діяльності викладача вищої школи проектування відіграє винятково важливу роль, воно обґрунтовує і водночас реалізує на практиці теоретичні надбання. Отже, у зрілому науковому мисленні міркування суб'єкта про об'єкт завжди приймають образ проекту (Г. Башляр) і є універсальною формою не лише його пізнання, критики, нормування, а й конструювання та творення. При цьому попередні вчинкові діяння педагога-проектанта здебільшого є матеріалом описового методологічного аналізу, а майбутня мислєдіяльність стає об'єктом рефлексивного проектування [9, с. 4–5].

Культурологічний підхід до проектування дидактичних систем вимагає від майбутнього викладача вищої школи синтезу різноманітних знань: педагогічних, психологічних, філософських, культурологічних, соціологічних, історичних, екологічних, медичних, правових, технічних, інформаційних тощо. Це викликане колосальною відповідальністю не лише за технологічну сторону дидактичного процесу, а й за психічний стан учасників даного проекту дидактичної системи. Проектуючи цю систему, важко описати всі її елементи, конструктивні вузли й умови, що забезпечують упровадження проекту через багатфакторність педагогічних явищ і індивідуальних особливостей людей як суб'єктів його реалізації. Проекти дидактичних систем мають бути гнучкішими порівняно з технічними і мати певний резерв для корекції окремих конструктивних вузлів (наприклад, застарілі технології викладу навчального матеріалу можуть бути компенсовані старанною, послідовною самостійною роботою студентів, а недостатній рівень мотивації навчання студентів – застосуванням ефективних іннова-

ційних технологій викладання, що відповідають їхнім інтересам і потребам тощо).

Діяльність майбутнього викладача вищої школи щодо проектування дидактичних систем є інтегральним інтелектуальним засобом, який опосередковує розгортання процесу трансформації теоретичного в практичне, минулого в майбутнє, потенційного в актуальне, природного в штучне. За С. Кримським, головним знаряддям мислєдіяння є схеми і проекти рефлексивної діяльності. Саме проект маніфестує неподільність прикладних і стратегічних завдань, забезпечує режим ефективності та оптимальності функціонування рукотворної сфери дійсності, так званого штучного універсуму, утверджує інноваційну формопобудову – ідеологію прийняття продуктивно-реалізуючих рішень, обіймає ідеї програми та гіпотетичні моделі конструювання виробів і зразків.

Погоджуємося з висновком А. Фурмана, що проектування мети, завдань, процедури, методу, засобів, вихідного матеріалу, продукту мислєдіяння дає змогу здолати вузькість дослідницького підходу і на певному етапі наукової творчості реалізуватися як повноцінна проектно-нормативна діяльність [9, с. 4–5]. Він стверджує, що проектом дидактичної системи забезпечується неподільність прикладних і стратегічних завдань, режим ефективності, оптимальність її функціонування.

Таким чином, проектувальну діяльність майбутнього магістра педагогіки вищої школи з позицій культурологічного підходу складає система педагогічних умінь: аналізувати освітню ситуацію, виявляти протиріччя, визначати проблеми, конструювати мету, мотивувати свою діяльність і студента, проектувати дидактичну систему відповідно до нової мети, знаходити шляхи досягнення мети, здійснювати рефлексію й експертизу результатів своєї праці і студентів. Проектувальна діяльність викладача є інтегральним інтелектуальним засобом, що розгортає процес трансформації теоретичного в практичне, минулого в майбутнє, потенційного в актуальне, природного в штучне [9].

Отже, майбутній магістр педагогіки вищої школи як суб'єкт проектування має володіти: творчим мисленням і здатністю до винахідництва; професіоналізмом і високою працездатністю; суспільно значимими ціннісними орієнтаціями; здатністю передбачати наслідки перспективних змін дійсності, що реалізовані у проекті.

Нами виявлена наявність тісного зв'язку прогностичних, проектувальних і управлінських функцій магістра педагогіки вищої школи, що визначають рівень його проектувальної майстерності. Аналіз досвіду кращих викладачів показав, що в їхній роботі було чимало елементів проектування і передбачення. Перш ніж почати роботу зі студентами, вони намічали перспективу, якими хочуть бачити своїх випускників.

Складали план руху до цієї мети, визначали завдання роботи зі студентським колективом, намічали стрижневі навчальні завдання. Такий перспективний план навчально-виховної роботи для викладача чи куратора групи став професійною необхідністю, нормою, дозволив працювати ритмічно, послідовно, передбачати очікуваний результат проєктованої дидактичної системи.

Забезпечуючи завдання збереження відносної стабільності дидактичної системи, педагоги, які володіли проєктувальною майстерністю, як правило, проєктували такі об'єкти і процеси, які не порушували, а сприяли їй цілеспрямованості. Науково-практичні конференції, семінари, обмін досвідом з колегами давали значний фактичний матеріал щодо вдосконалення майстерності проєктування дидактичних систем. Так, у ПУЕТ за роки експериментальної роботи проводилися щорічні наукові конференції магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи», навчання майбутніх викладачів проєктуванню, заняття шкіл педагогічної майстерності та молодого викладача тощо.

Висновком є застереження, що проєктування дидактичних систем магістрами спеціальності «Педагогіка вищої школи» на основі культурологічного підходу можна вважати ефективним, якщо: створені проєкти не вимагають додаткових ресурсів; їх можна застосувати іншим викладачам вищої школи, не зважаючи на їхній досвід

і педагогічну майстерність; є потенційні можливості для зниження витрат на експлуатацію проєкту дидактичної системи без втрати якості роботи.

Перспективами подальших досліджень є уточнення сутності досліджуваного феномена, що дасть змогу впорядкувати термінологію, розглянути компоненти підготовки майбутнього викладача вищої школи до проєктування дидактичних систем, виділити етапи створення педагогічного проєкту, виявити закономірності і механізми процесу проєктування на основі культурологічного підходу.

Список використаних джерел

1. Бахтин, М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – Москва : Искусство, 1986. – 445 с.
2. Библер, В. С. От наукоучения – к логике культуры: два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – Москва : Политиздат, 1991. – 413 с.
3. Бондаревская, Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростов. пед. ун-та, 2000. – 352 с.
4. Зязюн, І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. заклад. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач ; АПНУ, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – Київ : Україно-Фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
5. Коберник, О.М. Навчально-виховний процес у сільській загальноосвітній школі: сутність, проєктування, організація. – Київ : Знання, 1998. – 274 с.
6. Кравченко, Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти : [монографія] / Л. М. Кравченко ; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 420 с.
7. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навч. книга-Богдан, 2005. – 360 с.
8. Сластєнін, В. А. Общая педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / В. А. Сластєнін, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластєніна. – М. : Владос, 2003. – Ч. 1. – 256 с.
9. Фурман А. Наукове проєктування як складова професійної методологічної роботи // Наукове проєктування інноваційних та економічних систем національної освіти : зб. матер. до загальноакадем. наук. конфер. (17 квітня 2003 року). – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 41 с.
10. Bruner J. The Culture of Education / Jerome Bruner. – Harvard Univ : Press, 1996. – 181 p.

Дата надходження авторського оригіналу: 02.11.2015

Лебедик Л.В. Подготовка преподавателя высшей школы к проектированию дидактических систем на основе культурологического подхода.

А Рассматриваются основные функции проектировочной деятельности будущего преподавателя высшей школы с позиций культурологического подхода. В частности, информационная, развивающая, ориентационная, мобилизационная, конструктивная, коммуникативная и организаторская.

Ключевые слова: культурологический подход, проектирование, проектировочная деятельность, дидактическая система, преподаватель высшей школы.

Lebedyk L.V. High school teacher training to design the didactic systems based on cultural approach.

S The basic functions of planning activity of the high school future teacher from the standpoint of cultural approach are discussed in this article. In particular: informational, developing, orientational, mobilizational, constructive, communicative and organizational.

Key words: projection, projection activity, didactic system, the teacher of high school.